

KENT MEKANINDA MİKRO ÖZGÜRLÜK ALANLARI*

MICRO FREEDOM AREAS WITHIN THE URBAN SPACE

Tuğçe ŞAHİN**

Prof. Dr. Arda İNCEOĞLU***

Özet

Bu makalede bir bölümü sunulan çalışmanın amacı, bir kentli olarak kentteki mevcudiyetimizi, kent mekanının mekansal ve yaşantısal olasılıklarının keşfini ve mevcut düzen ve yaşantıya alternatif olarak üretilen mekanları anlamaktır. Bunun yanı sıra, kentlinin gündelik eylemleri sırasında kentte keşfettiği mekanlarla birlikte, ürettiği mikro mekanlara odaklanılmaktadır.

Çalışmada, İstanbul ve Ankara şehirlerinden konuya örnek teşkil edecek durumlar ile bir envanter oluşturma yol gidilmiştir. Oluşturulan envantere yedi katman bulunmaktadır. Bu katmanlar mikro özgürlük alanının kullandığı kent mekanı, nasıl bir alternatif kullanım (kullanım saptırma) ortaya koyduğu, bunu yaparken hangi eylemi kullandığı, aktörlerin kimler olduğu, eylemin anlık ya da sürekli olup olmadığı ve eylemin gerçekleştirme biçiminin planlı ya da kendiliğinden gelişmesi şeklindedir.

Bu makalede ise, envanterdeki İstanbul örneklerine odaklanılarak, 'mikro özgürlük alanları' ile ne anlatılmak istendiği, İstanbul'da bu kavrama denk düşen alternatif kullanımların neler olduğu, kent mekanları ve bu alternatif mekanların kent hafızasına nasıl yerleştiği üzerinde durulmaktadır. Envanterdeki yedi katman ile beraber her örneğin mekan, zaman, kullanım ve eylem katmanlarında nasıl yeni durumlar oluşturduğu birlikte görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Kent, Mikro Mekan, Kent Mekanı, Mikro Özgürlük Alanları, Birey, Potansiyel, Katılım

Abstract

The aim of the study, a part of which is presented in this article, is to understand our existence as a citizens within the town, the discovery of spatial and vital possibilities of the urban space as well as the spaces produced as an alternative to the existing urban order and life. Besides, the study focuses on the spaces discovered and the microspaces created within the town by the citizens during their daily routines.

As the method of the study, an inventory of related examples from Ankara and İstanbul is produced. There are seven layers of the inventory: the urban space used by the micro freedom areas, the kind of alternative use (derivative use) of space, the action used for this, the actors, whether the action is temporary or continuous, and the way of realizing the action is spontaneous or planned.

This article focuses on the 'İstanbul examples' of the inventory. Through these examples, what the term 'micro freedom areas' refers to, the alternative uses related with this term in İstanbul, and how such alternative urban spaces take place within the urban memory are tried to be explained and illustrated. Together with the seven layers within the inventory, how space, time, use and action layers of each example altogether produce new conditions are visualized.

Keywords: City, Microspace, Urban Space, Micro Freedom Areas, Individual, Potential, Participation

* Bu makale, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimari Tasarım yüksek lisans tez çalışması olarak 2015 Bahar döneminde tamamlanan 'Kent Mekanında Mikro Özgürlük Alanları' başlıklı tez çalışmasından üretilmiştir. Tez çalışmasına Prof. Dr. Arda İnceoğlu danışmanlık yapmıştır.

** Tuğçe ŞAHİN, Y.Mimar. e-posta: tugcesahin00@gmail.com

*** Arda İNCEOĞLU, Prof. Dr., MEF Üniversitesi e-posta: ardainceoglu65@gmail.com

Kent ve Birey İlişkisinin İncelenmesi

Bir bütün olarak kent, çeşitli ilişkiler ve kurgular etrafında bir araya gelmiş 'kent mekan'larından oluşmaktadır. Kent mekanları 'kent kurgusu' olarak tanımlayabileceğimiz bir ilişkiler ağı içerisinde, tasarlanmış ya da öngörülemeyen rastlantısal dinamikler etkisinde organize olmuş durumdadır. Bazen bir kent, bir planlama sonucunda oluşabileceği gibi, bazen de kırsal bir yerleşimin tarihsel ve sosyolojik süreç içerisinde büyümesi, sınırlarını, donatılarını geliştirmesi, yaşayanlarını sayıca artırması ve çeşitlendirmesiyle oluşmaktadır.

Fiziksel organizasyonun içerisinde kent mekanları, toplumunun her kesiminin birarada bulunduğu, sosyalleştiği, sosyal ve mekansal çeşitlilikler ve farklılıklar ile karşılaşılabilir olduğu mekanlardır. Birey, kentteki sosyo-kültürel yaşantısını, kentteki ortak alanlar ve bu ortak alanlarda süregiden kent yaşantısı ve aktiviteleri içerisinde devam ettirir.

Bunun devamında kent mekanı bünyesinde barındırdığı bireyler, toplumsal ilişkiler ve hem fiziksel hem de sosyal donatılarla birlikte değişim gösteren bir süreklilik içindedir.

Doğadaki her şey akış halindedir. Durağan haller gördüğümüzü sandığımızda, aynı anda meydana gelen başlangıç ve sonuç süreçlerine şahit oluruz. Hiçbir şey durağan değildir. Şehirlerde de durum farklı olamaz. Bu yüzden doğa ya da şehir ekosistemlerini incelerken aynı türden bir düşünme süreçleri gereklidir (Jacobs 2011). Net bir başlangıç ve bitiş anlarından bahsetmek zordur. Kent mekanlarının şekillenmesinde ve sürekliliğinde mekan kullanıcılarının fiziksel çevre ile ilişkileri, mekana yükledikleri anlamlar, mekanı nasıl kullandıkları ve kullanırken nasıl dönüşümlere neden oldukları, bu süreç içinde yöntem ve taktikleri önemli bir rol oynar.

Birey kent içinde eylemleri, alışkanlıkları doğrultusunda keşfettiği mekanlarda varolmayı ister ve gündelik alışkanlıkları ile kentte kendi ölçeğine, eylemine uygun ölçeği bulur ve bu kent mekanının dönüştürülmesi için formüller geliştirir, onu manipüle etmeye çalışır. Bir nevi mevcut düzene muhalif olur. Dolayısıyla kentin ona sunduğu çeşitlilik ve ölçek farklılıkları arasında gözetim mekanizmaları ve planlamacılar tarafından ona ayrılan mekandan öte bireyin kendi keşfettiği yer onun meskeni olmaya adaydır. Birey kentle ilişkisini mesken edindiği yer üzerinden kuracak ve benzersiz yeni alanlar tanımladığı gibi, kendi varlığı ile başka eylemleri de tetikleyecektir.

Bir kentin hareketli öğeleri ve özellikle de kentte yaşayan insanlar ve faaliyetleri, sabit fiziksel elemanlar kadar

önemlidir. Bizler de kentte yaşarken, fiziksel donatılarla tanımlanan kentin yalnızca birer seyircisi olarak kalmaz, diğer katılımcılarla birlikte sahnede, gösterinin birer parçası haline geliriz (Lynch, 2010). Gösterinin bir parçası olmak, olmayı istemek; insanın temel gereksinimlerinden biri olan dış dünya ile ilişki kurma arzusunun ileri gelir. "Bizler; biyolojik yaşarlılığımızı dış dünya ile 'kültüralize' ederek yani dış dünya etkilerini koşullayarak ve onlarca koşullanarak kendisini geçiren bir kozaya dönüştüren canlılarızdır." (Güvenç, 2015).

Birey kozasından çıktıktan sonra kentte ve toplum içerisinde bir kültür bakterisi gibi davranmaya devam eder. Aynı kültür örneğinde olduğu gibi uygun koşulların sağlanması ile beraber süt; peynir, yoğurt vb. başka bir ürüne dönüşür. Birey de uygun mekansal koşullarla birarada olduğunda içindeki potansiyeli dönüştürme, ortaya çıkarma gizil gücünü içinde barındırır.

Birey yaşadığı kentle, bulunduğu dış çevreyle bir etkileşime girer. Dış faktörlerin etkisi ile içinde barındırdığı değişim ve devinim potansiyeli ortaya çıkarak kendisini değiştirirken aynı zamanda çevresini de değiştirecektir. Kendisiyle birlikte çevresini de düzenleme ve dönüştürme kapasitesine sahip olan bireyi David Harvey (2008) 'arzulayan bir makina' olarak tarifler.

Kent mekanı ve yaşayanlarının karşılaşmaları ve etkileşimleriyle, kent dinamik bir enerji olarak düşünülebilir. Bir okyanus gibi yüzey dalgaları oluşturma eğilimi kendi doğasında vardır. Kendiliğinden gelişen bu dalgalanmanın yanısıra bireyin bu okyanusa karışmasının, etkisinin sonuçlarını tek tek analiz etmek zordur. Gündelik yaşantı içerisinde gerçekleştirilen eylemler çok katmanlı ve etkileşimlidir. Tıpkı kendiliğinden hareketli (dalgalı) dinamik bir denize bir damla daha düşmesi gibi. Her damla, her etki farklı bir harekete, tepkiye dönüşecektir. Mevcut dalgalanma, etki yoluyla oluşan dalgalanmayla kesişecek ama nihayetinde tüm hareketler ortak bir dinamiklik içerisinde çözülecektir. Kentler dağıtıcı/yok edici yapılar olarak çözümler. Yani bünyeyi zorlayan, bünyeye aykırı oluşumlar, bünyenin karmaşıklaşmasını ve güçlenerek yeniden üretimini sağlar. Bireyin kent mekanına ve yaşantısına müdahil olması da benzer bir dalgalanma yaratır.

Kent Mekanında Alternatif Kullanımlar Yaratmak

Kent, içinden akan olayların ve yaşamların bıraktığı görünür-görünmez izlerle aktörü biz olacağımız potansiyelleri içinde saklı tutar. Aynı şekilde birey de kendi içinde dönüştürme gizil gücünü saklı tutar. Harvey'in (2008) de değindiği gibi, dünyayı başkalaştırıyor ve bunu yaparken kendi faaliyetimiz ve emeğimiz aracılığıyla kendimizi de değiştiriyoruz. Bu

değiştirme eyleminde diğer türler gibi, kendi türümüze özgü yeti ve güçleri kullanıyoruz.

‘Dünyayı ve dolayısıyla kendimizi başka hallere sokma yetilerimizden ve böyle bir süreçte kendi hayal gücümüzü nasıl kullanabileceğimizden bahsetmek, kendimizi bir tür olarak anlamanın, içinde yaşadığımız dünyayla olan ilişkilerimizde özgül yetilerimizi ve Marx’ın bahsettiği gibi ‘uyuklayan güçler’imizi anlamının bir yolu olarak düşünülmelidir (Harvey, 2008).’

Kent mekanında varolmak ve aktif bir kentli olarak mekansal örüntünün bir parçası olmak için hangi uyuklayan güçlerimizi uyandırmamız gerektiğini keşfetmeliyiz.

De Certeau da ‘Gündelik Hayatın Keşfi’ kitabında, insanlarda olduğundan hiç kuşkulandığı saklı gizli kaynaklardan bahseder. Kentli üzerindeki tasarlanmış durumların yarattığı baskının ardında bir mikro-direnç hareketi görür. Bu mikro-direnç hareketleri de kendi aralarında mikro özgürlükler oluştururlar ve bu mikro özgürlük alanları bahsedilen, bireydeki saklı gizli kaynakları harekete geçirir (Certeau, M. D., 2009).

Kentte bireysel özgürlük alanlarının arayışında, yaklaşık olarak 1957 yılında kurulan Sitüasyonist Enternasyoneller (SI) grubu da kentte ve kent yaşantısında varolan bu potansiyellerin keşfiyle ilgilenmiş, rutin ve kapitalist kent hayatının çizdiği hareket tarzlarında saptırmalar (détournement) yaratarak toplumsal değişimin mümkün olduğuna inanmışlardır. Ve bu keşifleri gerçekleştirecek kentliler ise kentte bağımsız sürüklenme (dérive) yöntemi ile kent mekanına aktif dahil olacakları olasılıkları keşfetmeye ve uygun eylemler yoluyla kent mekanını ve gündelik yaşantıyı değiştirmenin fırsatını yakalamış olacaklardır.

Sitüasyonistler, heyecan verici tek eylemin gündelik hayatı farklı bir zemin üstünde yeniden yaratacak olan ‘durumlar’ inşa etmek olduğuna değinmişlerdi. Gündelik hayatı yaratıcılığın her gün, her an içinde yer aldığı sanatsal bir etkinlik olarak yeniden kurmayı düşlemişlerdir.

Kentin, kapitalist çalışma örgütlenmesince dayatılan zaman harcama şablonuna uygun, sıkıcı bir yaşam sürdürmeye yönelik baskılarını bireyin temel etkinliği haline getireceği sürekli yaratıcılık eylemiyle aşılacağına vurguluyorlardı. Ana felsefeleri, kendileri tarafından ‘üniter bir çevrenin ve olayların bir oyunun kolektif örgütü tarafından somut ve kasıtlı bir şekilde inşa edilen bir hayat anı’ olarak tanımlanan durumların yaratılmasıydı (Bodson vd. 2008).

Sitüasyonistlerin anlar yaratmak anlayışı kent mekanında aktif olarak yer almayı gerektiriyordu. Kentte bulunan, sadece onu gözlemleyen kentlinin yerini daha katılımcı, gündelik eylemleri aracılığıyla kent mekanına müdahil olan bir kentli tarifliyordu.

‘En temel Sitüasyonist uygulamalardan biri, çeşitli ortamlar arasındaki hızlı bir geçiş tekniği olan, dérive’dir (sürüklenme). Dériverlar oyunbaz-yapıcı bir tavır ve psikocoğrafik etkilerin farkındalığını içerir ve dolayısıyla klasik yolculuk ya da gezinti kavramlarından epey farklıdır. Bir dérive’da bir veya daha fazla insan belli bir süre boyunca ilişkilerini, çalışmalarını, boş zaman aktivitelerini, tüm olağan hareket ve eylem güdülerini bırakırlar ve kendilerini bölgenin çekiciliğine ve orada vardıkları karşılaşmalara bırakırlar.’ (Bodson vd. 2008). Bu gezintiler ve karşılaşma durumlarının devamında Sitüasyonist Enternasyonel grubunun amacı, ‘uçucu anların kararlı bir biçimde düzenlenerek çeşitlenmesi yoluyla tutkulu bir bolluğa ‘dolaysız katılım’dır (Bodson vd. 2008). Burada ‘dolaysız katılım’ın altı çizilmelidir. Çünkü gündelik hayattaki durumların inşası ve her kentlinin dolaysız erişimi ve katılımı sonrasında toplumsal değişim ve kentle kentlinin etkileşiminden bahsedilebilir.

1958 yılında Sitüasyonist Enternasyonel grubuna katılan Constant bir yazısında ‘Makine ve kitlesel üretim bu güne dek görülmemiş yaratım olanakları sunmaktadır, bu olanakları cüretli bir hayal gücünün emrine koymayı başaranlar yarının yaratıcıları olacaktır. Baskı ve şartlandırma için kullanılan bütün teknikler tersine çevrilecek oyun ve yaratıcılığa yönelik olarak kullanılacaktır.’ diyerek gerçek bir sanatsal özgürlüğe nasıl ulaşılacağına ifade etmiştir.

Bu kentte, kentlinin bireysel özgürlük alanlarını nasıl oluşturabileceği yönündeki yöntemler için ipucu içeren bir ifadedir. Mevcut yaşantısal ve mekansal örgütlenmelerin olanakları arzulan yaşantı doğrultusunda esnetilmeye ve değiştirilerek yeni durumların yaratılmasına çabalanmalıdır. Baskı ya da şartlandırılmaya çalışılan mekansal deneyimler ve yaşantı biçimlerine karşı kullanılan teknikleri tersine çevirmesi gereken ve olanakları kendi lehine çevirmesi gereken kişi bireyin kendisidir.

Yaratılacak yeni durumlarla beraber değişim vurgusunu sık sık yapan Sitüasyonist Enternasyonel grubu, hayatın ve toplumun en özgürleştirici değişimini istediklerini vurgularken, böyle bir değişimin uygun eylemler yoluyla mümkün olacağına altını çiziyorlardı. Ve bunun gerçekleşmesinin öncelikli yolunun mekan aracılığıyla olacağını vurguluyorlardı. Kent mekanının tekrar ele geçirilmesinin, mekanda ve kent yaşantısı içerisinde aktif olarak yer alarak mekanın kentliye mal edilmesinin,

tekrar ait kılınmasının mümkün olacağına değiniyorlardı. Sitüasyonistlerin kenti ele geçirmek ve aktif olarak kent mekanında bulunmak düşüncelerinden bahsederken bunlar için ürettikleri yöntemleri de incelemek gerekir. Kentli gündelik hayatının belirleyici zamansal eylemlerini (iş-okul-boş zaman) kentte gerçekleştirirken ya da hareket noktaları arasında seyahat ederken, yolda zaman geçirirken, sadece geçip gitme değil, bulunma-katılma-değiştirme-değişme ilişkilerini yaşayabileceği sürüklenme (dérive) teorisi olduğunu söylerler. Sitüasyonistler kenti dönüştürürken kendilerinin dönüşecekleri bu sürüklenme yöntemi ile, kent mekanında amaçsız dolanan, kenti gözlemleyen gezgin kentli (flaneur) ifadelerine yeni bir boyut kazandırır. Sitüasyonistlerin altını çizdiği bir diğer yöntem saptırma (détournement) yöntemidir. 1958 yılında 'International Situationist'in ilk sayısında şu şekilde tanımlanmıştır: 'Daha önce kullanılan estetik öğelerin çalınıp değiştirilmesinin kısaltılmış biçimi. Geçmişteki ve bugünkü sanat üretiminin, daha üstün bir ortam yaratmak üzere iç içe geçirilmesi. Bu anlamda sitüasyonist resim ya da müzikten bahsedilemez, ancak bunların sitüasyonist kullanımlarından söz edilebilir.' (Bodson vd. 2008).

Yöntemin açıklamasında sanat alanında bir üretim vurgulanmış olsa da, varolan anlam ve yapma biçimlerinin, farklı kullanımlarla yeni bir üretim biçimi ve ürün tanımlamayı vurgulaması önemlidir. Aynı kullanım saptırma kent mekanı için de geçerlidir. Kent için, kentlinin eylem ve yaşantı biçimiyle yeniden tanımlanan kent mekanı kavramında da saptırma (détournement) yöntemine benzer bir durum vardır. Bu durum mevcudun varolan potansiyellerinin farklı kullanımları ve bundan ötürü gelişen yeni durumların ve potansiyellerin ortaya çıkmasıdır. Mekanın mevcut bağlamından koparılması ve mevcut kullanım şekline bir alternatif getirilmesi kullanım saptırmaya (détournement) örnek teşkil eder. Mekanda kullanım saptırma, mekanın potansiyellerinin keşfedilmesi ve bu potansiyellere yönelik taktikler geliştirerek mekanın dönüştürülmesi olarak yorumlanabilir. Taktikler, belirlenmiş durumlar ve kısıtlamalar içerisinde kentli tarafından gerçekleştirilir. Taktik herhangi bir mekan üzerinde aidiyet kurmaya çalışmaz, mekanda kullanabileceği olasılıkları yakalamanın ve bunları kendi eylemine dahil edebilmenin peşindedir. Mekanın olasılıklarıyla oynamaya ve bunları 'fırsat'a çevirmeye çalışır. Ve kentlinin kentte yakaladığı fırsatlarla oluşturduğu alternatif mekanlar, kentte kendine tanımladığı mikro özgürlük alanlarıdır.

Kentte yeni eylemlerin keşfedilmesiyle, kentin sunduğu hareket olasılıkları da artmaya ve kent yeni olasılıklarla dolu bir alana dönüşmeye başlar. Karşılaşılan engellerin, kısıtlayıcı durumların özgürleştirici olasılıklarını keşfetmek kentliye kalmaktadır.

Gündelik hayatın bütünlüğünün kritiği ve daimi bir yeniden yaratımı tüm insanlar tarafından doğal bir eylemeye dönüşmeden önce, mevcut baskı koşullarını ortadan kaldırmak için bu koşullar içerisinde gerçekleşmelidir (Bodson vd. 2008). İşte bu yüzden, kentli varolan potansiyellerinin, gizli kalmış güçlerinin kışkırtmaları altında mikro direnç hareketleri geliştirerek mikro özgürlük alanlarının arayışına girer ve bu süreçte kent mekanının ona sunduğu gizli olasılıkları keşfetmeye başlar. Mevcut düzene karşı gösterilen her hareket bir mikro özgürlük alanına evrilme potansiyeli taşır.

Mikro özgürlük alanları kent yaşantısı içinde bir anda parlayıp ortaya çıkıveren, sonra kayboluveren, belki sonra tekrar fırlayıveren, bir görünüp bir kabolun anlık durumlar olabilir. Ya da zamanla birlikte mekana yerleşen, sürekli haller kazanan durumlar olabilirler, yakalanan fırsatlar zamanla bir aidiyet tanımlamaya ve kent hafızasına yerleşmeye başlayabilir.

İstanbul'da Mikro Özgürlük Alanları

Kentin makro dinamik enerjisini anlamak için bünyesindeki mikro özgürlük alanlarını anlamaya çalışmak önemlidir. İstanbul, bünyesinde barındırdığı mekansal zenginlik açısından kentliye dönüştürebileceği mekansal potansiyeller sunar. Oluşturulan alternatif mekanlar yani mikro özgürlük alanlarının bazıları kent belleğine yerleşmiş, kent imgesine dönüşmüştür, kimisi ise anlık varoluşlarıyla gündelik yaşantıda farklı kesitler oluşturabilmektedirler.

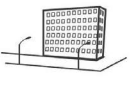

Mikro özgürlük alanları envanteri (Çize. 1), İstanbuldaki örneklerin birarada incelenmesi amacıyla oluşturulmuştur. Envanter, yedi katman içermektedir. Bu katmanlar mikro özgürlük alanının kullandığı kent mekanı, nasıl bir alternatif kullanım (kullanım saptırma) ortaya koyduğu, bunu yaparken hangi eylemi kullandığı, aktörlerin kimler olduğu, eylemin anlık ya da sürekli olup olmadığı ve eylemin gerçekleştirme biçiminin planlı ya da kendiliğinden gelişmesi şeklindedir.

Örneklerin envanter katmanları yoluyla incelenmesinin ardından her örnek tek tek ele alınacaktır. Ele alınan durumların mekansal ve yaşantısal özelliklerinin incelenmesi, bireyin mekanı nasıl kullandığını ve nasıl dönüştürdüğünü tariflemeyi, taşıdığı potansiyeller ile birlikte bu kullanımların ve mekanlarının detaylı anlatımını ve kent hafızasına nasıl yerleştiklerini anlamayı amaçlamaktadır.

Örnek 1 - Sarı yumruk grafiti

Kapital sistem içerisinde sokaklar ve yüzeyleri genellikle kamusal ifadeden öte şirketlere ait reklam afişlerinin,

KENT MEKANINDA MİKRO ÖZGÜRLÜK ALANLARI

örnek adı	kent mekanı	kullanım saptırma	eylem	aktörler	eylemin gerçekleştirilme zamanı	eylemin gerçekleştirilme biçimi	konum
1. 'Sarı Yumruk' grafiti 	bina yüzeyleri/ dükkan kepenkleri 	tuval - boyama yüzeyi	grafiti 	grafiti sanatçıları	belirsiz	kendiliğinden	galata ve çevresi istanbul
2. Meydanda kaykay 	meydan 	kaykay - park	kaykay - paten 	kaykaycılar- paten sporcuları- izleyiciler	değişken - mevsimsel	kendiliğinden	beşiktaş meydanı istanbul
3. Kıyıda balık 	kıyı 	balık tutma alanı- buluşma vakit geçirme noktası	balık tutmak - sosyal alan 	balıkçılar - herkes	değişken - mevsimsel	kendiliğinden	karaköy istanbul
4. Galata köprüsünde balık 	yaya -araç köprüsü 	balık tutma alanı- buluşma vakit geçirme noktası	balık tutmak - sosyal alan 	balıkçılar - herkes	değişken - mevsimsel	kendiliğinden	galata köprüsü istanbul
5. Gökkuşluğu merdivenleri 	sokak-merdivenler 	eylem aracı- buluşma vakit geçirme noktası	eylem - protesto 	herkes	belirsiz	kendiliğinden	çeşitli noktalar istanbul

Çizelge 1 - Mikro özgürlük alanları envanteri / Inventory of micro independence spaces

siyasi erkin söylemlerine yer verilen ekranların yeridir. Ancak aynı zamanda kentli de siyasi erke cevap vermek, sesini duyurmak için sokağı kullanır. Sokak her zaman için kentlinin isteklerini, söylemlerini dışa vurmak için kullandığı bir mekan olmuştur.

Grafiti sanatı da, kentsel bir eylem ve kent mekanının alternatif kullanımı, deneyimlenmesi olarak yorumlayabileceğimiz bir çeşit sokak sanatıdır ve çıkış noktası da çoğu zaman mevcut düzene muhalif olmaktır. Grafiti sanatçılarının yöntemi onlara izin verilen alanda var olmak değildir, aksine kent mekanını yeniden tasarlamak, kenti kendi eylemlerinin mekanı haline getirmek üzerine hareket ederler.

İstanbul sokaklarına çizilen sarı yumruk grafitileri de benzer bir örnektir. Tünel'den Karaköy'e inilen hat üzerinde pek çok mağazanın kepenginde ya da çeşitli yerlerdeki duvarlarda, bina yüzeylerinde bu sarı yumruklarla karşılaşılabilir (Foto 1). Sanatçınının hangi an hangi yere işlerini yapmaya karar verdiğini kestirmek oldukça zordur. Zaman ve mekan belki önceden kararlaştırılmış olabilir, ancak eylemin illegal olma özelliğinden dolayı da tamamen anlık, kendiliğinden gelişen bir durum ve eylem anı yaratmaktadır.

Tünel-Karaköy yolu üzerinde, eylem gece dükkanlar kapatıldıktan sonra, güvenlik önlemi olarak indirilen kepenkleri kullanarak kendine mekan bulmuştur. Eylemin aktörünün, benzer figürler yapmış olduğundan yola çıkılarak Alman grafiti sanatçısı Kripoe olduğu düşünülmektedir. Ancak grafiti eylemi; aktörü, yapanı en belirsiz eylemlerden biridir. Figürlerin başlangıcı bazen tek bir sanatçıya ait olsa da takrarlarının yapılmasıyla ismi bilinmeyen pek çok kişi de bu eyleme ortak olmuş olabilir.

Figürlerin özelliği hepsinin sarı renkte ve sıkı bir sol el olmasıdır. Bazen farklı figürler de bu sarı yumruklara eşlik etmekte ve gece görebildiğimiz bu grafitiler sabah dükkanların açılmasıyla gözden kaybolmaktadır (Foto. 2-3).

Kripoe kendi sanat işlerini, "Bir şeyi kendi yolumuzla ifade etmek için geri alabileceğiniz bir alan bulmalısınız. Hayatta izlemeniz gereken çok fazla kural ve klavuz var. Grafiti onlardan kaçmak için güzel bir yol." diyerek ifade ederken, aslında bir bireyin kendi özgürlük alanını yaratmaya çalışmasını ve bunu diğer kentlilerle paylaşmayı tercih etmesine gönderme yapmış oluyor. 'Sarı Yumruk' kentin süpriz noktalarında kentlinin karşısına çıkarak, diğer mekanlardaki desenlerle birlikte

Fotoğraf 1 - Tünel-Karaköy hattı üzerinde 'sarı yumruk' grafitileri (Url-1) / 'Yellow thumbs' graffiti from Tunnel to Karaköy area.

Fotoğraf 2, 3 - Tünel-Karaköy hattı üzerinde 'sarı yumruk' grafitileri, kepenk üzerinde görünür-görünmez olduğu durumlar (T. Şahin). / 'Yellow thumbs' graffiti from Tunnel to Karaköy area, visible-unvisible situations on store shutters.

Fotoğraf 4 - Beşiktaş Meydanı, kaykay festivalinden görünüm, meydanın kullanılışı (Ur1-2). / *Beşiktaş Square, using square area during skate festival.*

ortak bir bellek oluşturmuş durumdadır. Sanatçının kentliyle paylaşmayı seçtiği desenler, figürler hala görülebilmektedir.

Örnek 2 - Beşiktaş kaykaycılar

Kentsel mekan, kaykaycılarının kullanımlarıyla tamamen tasarlanmış, düşünülmüş işlevinin dışına çıkarak yeni bir kullanım kazanabilir. Kaykaycılar, kent mekanındaki fiziksel donatıları kendi eylemlerine göre manipüle ederek, kaykay hareketlerini mekanın fiziksel özelliklerine göre şekillendirerek çift taraflı bir etkileşim ortaya koyarlar.

Beşiktaş Meydanı, kıyı trafik yolu (Beşiktaş Caddesi ve Çırağan Caddesi) ile Barbaros Bulvarı'nın kesiştiği noktada, kıyıda yer alır. Vapur ve motor iskelelerinin, otobüs ve dolmuş indirme-bindirme duraklarının, kafe ve büfelerin, seyyar satıcıların yoğunluğundan dolayı günün her saati kalabalık bir geçiş noktasıdır. Ancak bu hareketli ve hızlı geçiş eylemlerinin yanısıra, meydanın bir köşesinde kaykaycılarının da meydanı farklı, ezber bozan bir şekilde kullandıkları görülmektedir.

Bir kent boşluğu olan meydan; düz alan, merdivenler, merdiven trabzanları gibi mekansal özellikleri dolayısıyla kaykaycılar tarafından keşfedilmiş ve bu eylemi gerçekleştirenlerin buluşma, toplanma ve antrenman mekanı haline gelmiştir.

Hava koşullarına bağlı olarak azalan ve çoğalan kaykaycılar yoğunlukları gözlemlenmektedir. Soğuk ve yağışlı havalarda kaykaycılar görünmez olsa da, havanın uygun olduğu zamanlarda tekrar görünür bir hale gelmektedirler. Meydanla özdeşleşen bu kullanım biçimi mekana o kadar yerleşmiştir ki, burada çeşitli kaykay etkinliklerinin yapılmasını tetiklemiş ve meydan kaykay, paten turnuvalarına ev sahipliği yapmaya başlamıştır.

Meydanın kenarındaki amfi merdivenler bir toplanma ve izleme eylemine imkan vermektedir (Foto. 4-5).

Örnek 3 - Kıyı Balıkçıları

Balık tutma eylemi, kentlinin bireysel olarak kendi mekanını oluşturmaya güzel bir örnektir. Balık tutacak

Fotoğraf 5 - Beşiktaş Meydan, kaykay festivalinden görünüm (Url-2). / Beşiktaş Square, using square area during skate festival.

kişi, uzun vakitler geçirebileceği ihtimaline karşı oturağını, balık tutma ekipmanını yanına alarak, balık tutacağı alana yerleşir. Kendi eylemi doğrultusunda kent mekanını kullanır, mekana yerleşir ve vakit geçirmeye, balık tutmaya başlar, bir nevi kent mekanını kendi meskeni haline getirmenin yollarını arar (Foto. 6-7).

İstanbul kıyı alanlarında kıyı alanlarını mesken tutmuş balıkçı yoğunluklarına rastlanmaktadır.

Ele alınan Karaköy kıyı balıkçıları (Foto. 8-9), bu kıyı kullanımına örneklerden biridir. Hava koşullarına bağlı olarak değişen bir yoğunlukta Karaköy kıyısını mesken tutmuş durumdadırlar. Balık tutma eylemi İstanbul kentiyle özdeşleşmiş bir kent mekanı kullanımudur.

Örnek 4 - Galata köprüsü balıkçıları

İstanbul, Galata Köprüsü de üzerinde balık tutanlarla beraber bir kent simgesi haline gelmiştir. Yaz kış ve saat farkı gözetmeksizin daima balıkçı yoğunluğunun bulunduğu bir merkezdir. Köprü'nün kent içinde önemli merkezleri birbirine bağlıyor olması, yaya, toplu taşıma ve araç akışının yoğun olması, alt kotunda pek çok restorana

ev sahipliği yapıyor olması köprüyü bir çekim noktası haline getirmektedir. Bu yoğun yaşantı ve kent donatıları arasında köprü korkuluklarına sıralanan balıkçılar bulunmaktadır. Köprü sadece araçlar, yayalar için bir geçiş işlevi görmekten öte balıkçılar için de bir toplanma ve balık tutma eylemini gerçekleştirme mekanıdır. Hava koşullarına bağlı olarak köprü üzerindeki balıkçı sayısında artış ya da azalış görülebilmektedir (Foto. 10-11).

Galata köprüsündeki balıkçıların köprü ile olan ilişkileri biraz daha yakın ölçekte incelendiğinde, oltayı tutması için icat edilmiş bir elemanla beraber (Foto. 12) köprü korkuluklarını bir araç olarak kullanmaya başladıklarını görebiliriz.

Uzun süre olta başında beklemek gerektiğinden, balıkçılar oltayı korkuluğa bağlamaya yardım edecek bir ara eleman kullanarak bir yöntem geliştirmişlerdir. Bu olta sabitleyicisi, köprü korkulukları baz alınarak tasarlanmıştır ve balık tutma eyleminin bir parçası haline gelmiştir. Balıkçılar kendi eylemleri doğrultusunda kent elemanını dönüştürmekte, kendi ürettikleri araçlar ile ona eklenmekte ve kent mekanının potansiyellerini

KENT MEKANINDA MİKRO ÖZGÜRLÜK ALANLARI

Fotoğraf 6 - Balık tutma alanını meskenleştirme (E. Guneysu arşivi). / *Creating personal space while fishing at Galata Bridge.*

Fotoğraf 7 - Balık tutma alanını meskenleştirme (Y. Zorlu arşivi). / *Creating personal space while fishing at Galata Bridge.*

Fotoğraf 8 - Karaköy'ü mesken edinmiş kıyı balıkçıları (T. Şahin arşivi). / *Fishers in Karaköy.*

Fotoğraf 9 - Balıkçıların köprü korkuluklarına entegre olarak tasarladıkları olta tutacağı (T. Şahin arşivi). / *A special object that fisherman create for fishing can be intergrated to bridge railing.*

KENT MEKANINDA MİKRO ÖZGÜRLÜK ALANLARI

Fotoğraf 10 - Galata Köprüsünde balıkçılar, kış ve yaz mevsimindeki yoğunluk farkları. (T. Şahin arşivi, Url-3). / *Different density of fishermen at different season.*

Fotoğraf 11 - Galata Köprüsünde balıkçılar, kış ve yaz mevsimindeki yoğunluk farkları. (T. Şahin arşivi, Url-3). / *Different density of fishermen at different season.*

kullanarak benzersiz bir yaşantı ve yaşantı mekanı oluşturmaktadırlar.

Bu mikro alan köprünün kent içindeki silüetiyle bütünleşmiştir. Balıkçılar Galata Köprüsü'nün kendisiyle özdeşleşmiş, köprü kent hafızasına balıkçılarla birlikte yerleşmiştir.

Örnek 5- Gökkuşuğu merdivenleri

Gökkuşuğu merdivenleri, Ağustos 2013'te İstanbul Fındıklı mahallesi sakinlerinden bir kentlinin, mahallesindeki merdivenleri boyamasıyla başlayan bir mikro özgürlük alanı arayışıdır. Tek bir mahallelinin merdivenleri rengarek boyaması, ancak bunun ardından belediyenin merdivenleri tekrar griye boyaması konuyu mikro bir hareketten makro ölçeğe taşımış ve merdiven boyama kentin her yerine ve dahası başka kentlere de sıçramıştır. Kendi bireysel alanını iyileştirmek ve renklendirmek arzusuyla başlayan hareket, pek çok kentli tarafından benimsenmiş ve kişisel özgürlüklerin ve farklılıkların kentteki arayışlarına karşılık gelen bir mekan kullanımına evrilmiştir.

Renkli boyanmış merdivenler, kentte herhangi bir yerde, herhangi bir anda karşılaşılabilen ve kendi başına 'mikro özgürlük alanı' arayışının simgesi haline gelmişlerdir.

Mikro Özgürlük Alanlarının Ortak Yönleri

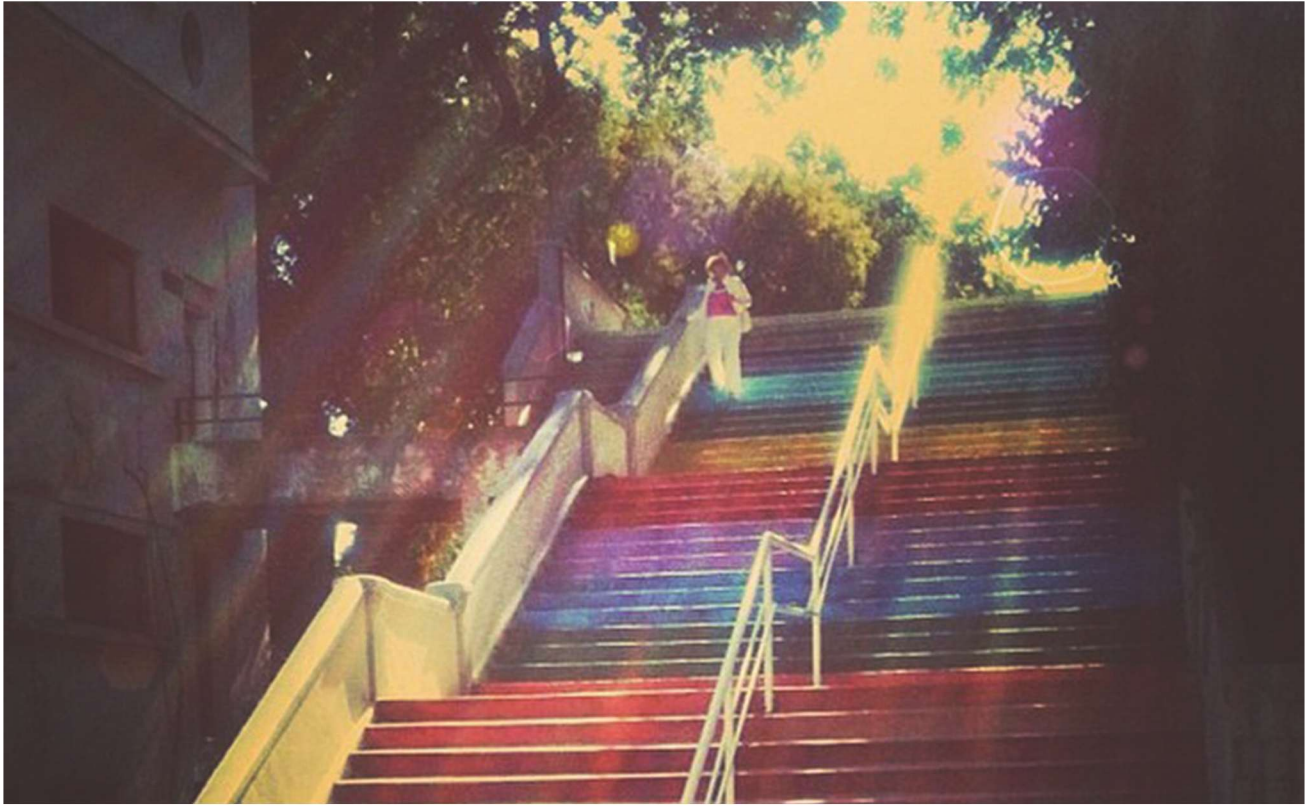
Olasılıkların keşfiyle beraber, benzersiz özgürlük alanları tanımlanmaktadır. Envanterde yer alan örneklerin hepsi aktörleri, kullanıcıları, katılımcıları ile beraber kent yaşantısı içerisinde aktif, enerjik bir dalgalanma oluşturmaktadırlar.

Sarı yumruk grafiti örneği, sokakta sanat işlerini, bireyin kişisel üretimini sokağa taşımaya, kendi eylemi doğrultusunda sokağı kullanması ve kentliyle etkileşime girerek eylemi kolektif bir hale dönüştüren bir örnektir. Meydanı mesken tutmuş kaykaycılar, kentte balık tutanlar eylemlerine uygun olasılıkları keşfetmiş ve mikro özgürlük alanlarını sokakta, kentte bulmuşlardır. Gökkuşuğu merdivenleri, bireysel bir hareketten kolektif bir eyleme evrilmiş kent mekanını dönüştüren aktif kentliler için güzel bir örnektir. Her örnek eylemleri için mikro özgürlük alanlarını kentte bulmuş kullanıcıları bize göstermektedir ve kent hafızasına, belleğine yerleşmiş eşsiz durumları izlerini taşımaktadır.

Her örnek kendi iç dinamikleriyle beraber kentin kendi dinamik enerjisine karışır. Ve kent yaşantısı içerisindeki bu mikro mekanların çeşitliliği enformel bir kamusal hayat oluşturur. Ve bu kamusal hayat formel örgütlü bir kamusal hayatı destekleme gücüne sahiptir (Jacobs, 2011).

Fotoğraf 12 - İstanbul gökkuşuğu merdivenleri (Url-4). / 'Rainbow stairs' in Istanbul.

Fotoğraf 13 - İstanbul gökkuşağı merdivenleri (Url-4). / 'Rainbow stairs' in Istanbul.

Tıpkı doğal ekosistemlerde olduğu gibi, kent ekosisteminde de ortak olan taraf, sistemin varlığını sürdürebilmesi için çeşitliliğe duyduğu ihtiyaçtır. Her iki durumda da çeşitlilik zaman içinde organik olarak gelişir ve farklı öğeler karmaşık yollardan birbirine bağımlıdır, hayat ve geçim imkanları ne kadar çeşitliyse hayat taşıma kapasitesi o kadar büyüktür. İki ekosistemde de yüzeysel bir bakışta kolayca gözden kaçan küçük ve dikkat çekmeyen öğeler, boyutlarının küçüklüğüyle ya da toplam miktarlarıyla tamamen orantısız bir şekilde, bütün için hayati bir önem taşıyabilirler (Jacobs, 2011).

Kent ekosistemi bir bütün olarak düşünüldüğünde mikro özgürlük alanları da, bütünün içinde oldukça önemli, tamamlayıcı ve canlandırıcı etkilere sahiptirler.

Sonuç

Mekanı ve yaşamı yeniden şekillendirecek davranışlar ilk olarak kentteki bireysel mevcudiyetimizin farkına varmamızla başlıyor. Ve bunun için önce bulunduğumuz çevreye, yaşadığımız kente, ardından kendi oluşturduğumuz mikro mekanlara bakmalıyız. Bireysel keşiflerimiz ve kullanımlarımıza yönelttiğimiz dikkat ve önem bizim kent içindeki yerimizi, yaşadığımız yapıyı çevreyi anlamamızı sağlayacak yöntemlerdir.

Kent, yaşamak ve keşfetmek için koca bir alandır. Bunu hatırlamak ve tüm olasılıkları yaşamak için kullanarak

bireysel keşiflerimize öncelik vermemiz gerekmektedir. İçimizde değiştirmek, direnmek ve kolektif dönüşümler için gizil bir güce sahip olduğumuzu düşünürsek, bu gizil güçleri keşfetmek ve başka insanları da dahil edebilmek için doğru araçları bulmamız gerekmektedir.

İncelenen mikro özgürlük alanlarından bazıları tamamen bireyin kendi iradesi ile sıradan gündelik eylemleri içerisinde kentte birden beliriveren yaşantıların mekanıdır. Kimi örnekler ise, gücünü kent mekanının barındırdığı çeşitlilikten alarak, özellikle kentlinin katılımına odaklanan yaşantı alanları ve mekanlarıdır. Mikro özgürlük alanlarının kendiliğinden oluşması ya da planlanarak ortaya konması durumlarının ortak paydası tahmin edilemeyen, öngörülemeyen ilişki ve yaşantı potansiyelleri barındırmalarıdır.

Bu araştırmanın öncelikli amacı bu potansiyellere ve potansiyelleri dönüştürmek için keşfedilen araçlara dikkat çekmektir. Kentin dinamik bir enerji olduğundan ve kendiliğinden yüzey dalgalanmaları oluşturma eğiliminden bahsetmiştik. Aslında bu dinamik enerjiyi yaşayanların kendisi oluşturmaktadır. Bir kentin mikro mekanları kişilerin kendisidir. Her kişi kendi gizil gücü doğrultusunda bir mekan keşfeder, tanımlar. Bir kent mekanından bahsederken de ancak birden bire kendiliğinden varolan ve kaybolan mikro özgürlük alanlarından bahsedebiliriz ve bu yaklaşım araştırma kapsamında kenti anlamının yöntemlerinden biri olarak ele alınmaktadır.

Kaynakça

BODSON, G., BROWN, B., DEBORD, G., KNABB, K., MATTHEWS, J.D., (2008).
Sütüasyonist Enternasyonel, Altıkırkbeş Yayın, İstanbul.

CERTEAU, M. D., (2008).
Gündelik Hayatın Keşfi 1-Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

GÜVENÇ, K., (2015).
'Karaoke' Sosyalizasyon; Toplumsal Hafıza, 'Unplugged' Hayatın Belleği, Odtü Sosyoloji Günleri, Ankara.

HARVEY, D., (2008).
Umut Mekanları, Metis Yayınları, İstanbul.
JACOBS, J., (2011).
Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı, Metis Yayınları, İstanbul.

LYNCH, K., (2010).
Kent İmgesi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
ŞAHİN, T., (2015)
Kent Mekanında Mikro Özgürlük Alanları, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

KOZAN, Feridun, 1977.
Türkiye'de Tarihi Anıtları Koruma Teşkilatı ve Kanunlar, DGSA Y. Mimarlık Bölümü Rölöve ve Restorasyon Kürsüsü Yayını No:4, İstanbul, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını No.47.

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI 1938.
Asarı Atika Nizamnamesi, İstanbul Devlet Basımevi.

Url-1
<<http://www.platformege.com/graffiti-ornekleri-ve-tarihi-t99062.html?p=116424>>, alındığı tarih: 08.12.2013.

Url-2
<<http://www.delikasap.com/yazi/muzik-otesi/besiktastakay-kay-festivali/160>>, alındığı tarih: 08.02.2015.

Url-3
<<http://www.babamonk.com/2011/01/otobusumuz-15-dakika-ihhtiyac-molas.html#axzz1eO9J0Y7y>>, alındığı tarih: 22.02.2015.

Url-4
<<http://gokkusagidevrime.tumblr.com>>, alındığı tarih: 26.07.2015.